

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่องการดำรงอยู่ของการทรงเจ้าในชุมชนชนบท เพื่อศึกษาลักษณะของการทรงเจ้าที่มีในชุมชนชนบท และปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของการทรงเจ้าในชุมชนชนบท โดยศึกษาที่ชุมชนบ้านหนองใหม่ ตำบลป่าเมต อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยผู้วิจัยกำหนดวิธีในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การเก็บข้อมูลในภาคสนาม
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การตรวจสอบข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารทางวิชาการ บทความ บทวิเคราะห์วิจารณ์ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย รวมทั้งหนังสือเพื่อเกิดแนวคิด โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1.1 เอกสารที่เกี่ยวกับชุมชนตั้งแต่แผนที่จังหวัดแพร่และบริบทโดยรวม จนกระทั่งถึงรายละเอียดของบริบทในชุมชนบ้านหนองใหม่ ได้แก่ อาณาเขต จำนวนประชากร การดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ การตั้งบ้านเรือน ครอบครัวและความสัมพันธ์ของคนใน ชุมชน การคมนาคม การศึกษา การปกครอง ประเพณีและความเชื่อ เพื่อให้เข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มากที่สุด โดยผู้วิจัยได้ศึกษาไปพร้อมกับการสังเกตปรากฏการณ์การทรงเจ้า และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทรงเจ้าที่ยังคงดำเนินอยู่ในชุมชนชนบทของหมู่บ้านหนองใหม่

1.2 เอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีที่ว่าด้วยความเชื่อ การปรับตัว การถ่ายทอด และการดำรงอยู่ โดยผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือแนวคิดและทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งบทความจากการสัมภาษณ์ในที่ต่างๆ เพื่อนำข้อมูลมาประมวลและเรียบเรียงไว้ใช้ในงานวิจัยต่อไป

1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทรงเจ้าในแบบต่างๆ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานวิจัยของท่านผู้รู้ต่างๆ จากหนังสือพ็อคเก็ตบุ๊กและจากบทความงานสัมมนาที่เกี่ยวข้องกับการทรงเจ้า เพื่อให้ผู้วิจัยได้มีความรู้และข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและการวิจัยครั้งนี้

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม

2.1 การเข้าพื้นที่ ผู้วิจัยเลือกที่จะใช้ชุมชนบ้านหนองใหม่ ตำบลป่าเมต อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ในการทำการวิจัยครั้งนี้ เพราะเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่จนถึงปัจจุบันจึงมีความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชน เป็นพื้นที่ที่มีปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยให้ความสนใจและตั้งประเด็นคำถามจนกระทั่งนำไปสู่การทำวิจัย เนื่องจากในวัยเด็กผู้วิจัยเคยได้รับทราบจากผู้อาวุโสหลายท่านที่เป็นญาติผู้ใหญ่ที่ผู้วิจัยเคารพนับถือ และอาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านหนองใหม่แห่งนี้ที่ได้กล่าวถึง ความเชื่อของคนในหมู่บ้านที่ยังคงให้ความสำคัญต่อการนับถือผีที่สร้างคุณประโยชน์ทั้งต่อคนในเครือญาติ หรือแม้กระทั่งคนในหมู่บ้าน มีการเข้าทรง การเลี้ยงผี การเลี้ยงครูหรือพิธีเช่นสรงบูชาครู และการฟ้อนผีที่รำทรงจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เพื่อแสดงถึงความเคารพต่อองค์เจ้าที่รำทรงให้ความนับถือ และแสดงให้เห็นถึงหน้าที่ที่รำทรงทุกคนต้องยึดถือปฏิบัติ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีในชุมชนหมู่บ้านหนองใหม่มาเป็นเวลานาน แม้ในปัจจุบันผู้คนในชุมชนบ้านหนองใหม่ก็ยังมีความเชื่อและการเข้าทรงให้ได้พบเห็นในชุมชนที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่เรื่อยมา ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจจนกระทั่งเป็นประเด็นนำไปสู่การวิจัย เพื่อศึกษาถึงเหตุปัจจัยใดที่มีผลทำให้การทรงเจ้าในชุมชนแห่งนี้ยังคงมีอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

2.2 การสร้างความสัมพันธ์ แม้ผู้วิจัยเป็นบุคคลในพื้นที่ แต่เนื่องจากที่ผ่านมาผู้วิจัยใช้เวลาในการศึกษาเล่าเรียนและใช้ชีวิตต่างจังหวัดเป็นส่วนใหญ่โอกาสที่จะกลับมาที่ชุมชนมักเป็นช่วงที่มีโอกาสพิเศษหรือเทศกาลที่สำคัญเป็นส่วนใหญ่ เช่น วันขึ้นปีใหม่ เทศกาลสงกรานต์หรือช่วงปีใหม่เมือง ทำให้ขาดการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนไปในบางโอกาส หากต้องไปพบกับผู้ที่ผู้วิจัยคาดว่าจะเป็นผู้ให้ข้อมูลทั่วไปกับผู้วิจัยได้ รวมไปถึงผู้ที่ผู้วิจัยคาดว่าจะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักกับผู้วิจัยด้วยนั้นเกรงว่าอาจไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร เพราะท่านดังกล่าวอาจไม่รู้จักว่าผู้วิจัยเป็นใคร และอาจเข้าใจเจตนาของผู้วิจัยผิดไปได้ ดังนั้นในครั้งแรกผู้วิจัยได้ขอให้ผู้อาวุโสซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ของผู้วิจัยพาผู้วิจัยไปพบกับท่านเจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้าน พ่ออาจารย์ ผู้อาวุโสอีกหลายท่านที่ญาติผู้ใหญ่ของผู้วิจัยรู้จัก เพื่อแนะนำตัวและยืนยันถึงความเป็นคนในชุมชนโดยมีสถานภาพเป็นหลานของผู้อาวุโสที่เป็นผู้พาผู้วิจัยไป เนื่องจากผู้อาวุโส

บางท่านที่ผู้วิจัยไปพบอาจเคยเห็นผู้วิจัยมาบ้าง แต่อาจไม่รู้จักรว่าเป็นลูกหลานของใครในชุมชน จึงได้แนะนำตัวกับท่านดังกล่าวอีกครั้ง หลังจากที่ได้แนะนำตัวแล้วจึงได้แจ้งให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยมาขอพบในสถานภาพเป็นนักศึกษาที่มีความสนใจที่ต้องการศึกษาเรียนรู้ถึงความเป็นมาของชุมชน รวมถึงความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆที่มีในชุมชนที่คนในชุมชนให้ความเชื่อถือและยังคงปฏิบัติสืบมา การแนะนำตัวด้วยวิธีการดังกล่าวทำให้ได้รับความสะดวกยิ่งขึ้น เนื่องด้วยท่านดังกล่าวเห็นว่าผู้วิจัยเป็นคนในชุมชนที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนและถือเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจในเรื่องถิ่นที่อยู่อาศัยตลอดจนวิถีชีวิตของคนในชุมชน แต่ได้มีท่าทีที่แปลกใจสงสัยอยู่บ้าง เมื่อผู้วิจัยกล่าวถึงความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในชุมชน ที่รวมไปถึงเรื่องการทรงเจ้าเข้าผีที่มีในชุมชน แต่ผู้วิจัยก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากท่านดังกล่าวเกี่ยวกับการให้ข้อมูลทั่วไปของชุมชน รวมไปถึงการให้ข้อมูลที่เป็นทั้งชื่อที่สามารถระบุจำนวนของผู้ที่เป็นร่างทรงที่มีการประกอบพิธีทรงเจ้าในชุมชนอีกด้วย ในขณะที่ทำความคุ้นเคยกันนั้น เมื่อผู้วิจัยเห็นว่าท่านดังกล่าวเริ่มให้ความคุ้นเคยกับผู้วิจัยด้วยการเริ่มพูดคุยถึงเรื่องต่างๆในชุมชนตามที่ผู้วิจัยเกริ่นไปบ้างแล้ว ผู้วิจัยจึงขอทำการนัดหมายเวลาเพื่อการสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของชุมชน รวมทั้งค้นหากลุ่มเป้าหมายเพื่อคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่จะนำผู้วิจัยไปยังผู้ให้ข้อมูลหลักในเวลาต่อไป จากข้อมูลดังกล่าวที่ได้จัดว่าเป็นข้อมูลที่ปูพื้นฐานความเข้าใจของผู้วิจัยให้มีความเข้าใจถึงสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิต วิถีประเพณี รวมทั้งสิ่งที่คนในชุมชนนิยมปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเพื่อทำการวิจัย และเมื่อได้รายชื่อของร่างทรงแต่ละท่านจากที่ผู้ให้ข้อมูลทั่วไปของชุมชนที่กล่าวถึงตรงกันแล้ว ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิค Snowball ผู้วิจัยได้ขอให้ผู้อาวุโสท่านหนึ่งที่เป็นผู้ให้ข้อมูลบริบทชุมชน พาผู้วิจัยมาแนะนำตัวให้รู้จักกับร่างทรงที่มีในชุมชนที่ท่านดังกล่าว รู้จักและผู้วิจัยได้พาผู้อาวุโสที่เป็นญาติผู้ใหญ่ของผู้วิจัยไปด้วยอีกเช่นกัน เพื่อเป็นการแนะนำตัวและยืนยันถึงความเป็นคนในชุมชนโดยมีสถานภาพเป็นหลานของผู้อาวุโสที่เป็นผู้พาผู้วิจัยไปเนื่องจากร่างทรงแต่ละท่านที่ผู้วิจัยไปพบแม้เคยเห็นผู้วิจัยมาบ้างแต่ไม่รู้จักรว่าเป็นลูกหลานของใครในชุมชนจึงได้แนะนำตัวกับร่างทรงอีกครั้ง และพร้อมกับกล่าวขอบคุณท่านผู้อาวุโสที่เป็นผู้ให้ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนที่ได้พาผู้วิจัยมาพบกับร่างทรงท่านนั้นด้วย การทำความคุ้นเคยกับผู้เป็นร่างทรง ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักนั้นเป็นไปอย่างราบรื่นและไม่เสียเวลานาน เนื่องจากร่างทรงแต่ละท่านรู้สึกยินดีที่มีผู้ที่สนใจอยากรู้และมาสอบถามเกี่ยวกับเรื่องเจ้า เรื่องการเข้าทรง พิธีที่เกี่ยวข้องกับเจ้า และเกี่ยวกับวิถีชีวิตของร่างทรงด้วย อีกทั้งร่างทรงแต่ละท่านเห็นว่าผู้วิจัยเป็นคนในชุมชน เป็นคนรุ่นใหม่ที่อาจไม่รู้หรือไม่เข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเจ้า รวมถึงการปฏิบัติของร่างทรง จึงมีความรู้สึก

อยากอธิบายให้ได้รับฟังและทำความเข้าใจ เพื่อให้คนรุ่นหลังเคารพเชื่อถือ และไม่ต้องการให้
 เกิดรู้สึกว่าการมาหาเจ้า การมาหาร่างทรงเป็นเรื่องมงายไร้สาระ อีกทั้งยังได้มีการอ้างอิงไปถึง
 ผู้ที่มาหาเจ้า มาขอความช่วยเหลือจากเจ้าแล้วประสบความสำเร็จกลับไป ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัย
 สามารถเชื่อมโยงไปยังการเตรียมตัวค้นหา และนำไปสู่การแนะนำตัวของผู้วิจัยกับผู้มารับ
 บริการจากเจ้าได้อีกวิธีหนึ่งจากผลของการอ้างอิงที่ร่างทรงได้เอ่ยถึง เมื่อผู้วิจัยเห็นว่าร่างทรง
 แต่ละท่านเริ่มให้ความคุ้นเคยกับผู้วิจัยแล้ว จึงได้ขอทำการนัดหมายเวลาเพื่อการสัมภาษณ์ที่
 เกี่ยวกับข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการทำวิจัยและทำการคัดเลือกเพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักไปพร้อมๆ
 กัน ทำให้ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มร่างทรงที่มีในชุมชน มีร่างทรงของเจ้าในแบบ
 ต่างๆ เช่น ร่างทรงของผีปู่ย่า ร่างทรงของผีเจ้าบ้าน ร่างทรงของผีขุนน้ำ ร่างทรงของผีเจ้านาย
 และร่างทรงของเจ้าแวก รวมถึงผู้มารับบริการจากเจ้าเป็นประจำ จนกระทั่งกลายเป็น “กำลัง”
 ของเจ้า อีกทั้งความสนิทสนมและความขัดแย้งระหว่างร่างทรงกันเองที่มีในชุมชน เป็นต้น
 สำหรับร่างทรงที่เป็นร่างทรงของเจ้าแวกนั้น ถือว่ามีความแตกต่างทั้งในการปฏิบัติในหลายๆ
 ด้านที่ต่างไปจากร่างทรงในแบบอื่นๆ ที่มีในชุมชนซึ่งผู้วิจัยเองก็มีความสนใจอยู่ไม่น้อย
 แต่ผู้วิจัยไม่สามารถสร้างความสนิทสนมทั้งกับร่างทรงและกลุ่มเครือญาติของร่างทรงมากนัก
 เนื่องจากร่างทรงของเจ้าแวกทำงานอยู่ต่างจังหวัด จะกลับมาที่ชุมชนเฉพาะในวันที่ยังงานเพื่อ
 ทำพิธีเลี้ยงครูเท่านั้นและเมื่อเสร็จพิธีก็เดินทางกลับทันที แม้ผู้วิจัยแจ้งวัตถุประสงค์ในการมา
 ขอบพบโดยผ่านญาติของร่างทรงของเจ้าแวกในเบื้องต้นเมื่อทราบว่าถึงวันงานพิธี แต่
 เนื่องจากร่างทรงยังเดินทางมาไม่ถึงและกลุ่มญาติของร่างทรงต่างช่วยกันเตรียมสถานที่สำหรับ
 ทำพิธี แต่ที่ลึกลงไปกว่านั้นปัญหาความขัดแย้งในชุมชนที่มีมานานระหว่างตัวบุคคลที่เกิดขึ้น
 กับฝ่ายญาติของผู้วิจัยและญาติฝ่ายของร่างทรงเจ้าแวกเป็นสำคัญ ทำให้ผู้วิจัยสามารถทำได้
 เพียงแค่ร่วมสังเกตการณ์ในงานพิธีเลี้ยงครูของร่างทรงแวกโดยไม่สามารถสอบถามใดๆ ได้
 เท่านั้น จึงไม่สามารถคัดเลือกร่างทรงท่านนี้เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยครั้งนี้ได้
 แต่เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าผู้ให้ข้อมูลหลักเท่าที่มีอยู่จากการประเมินอย่างคร่าวๆ นั้น เพียงพอ
 แล้ว จึงเริ่มคัดเลือกเอาไว้ในใจกับผู้ที่สมัครใจที่จะให้ข้อมูลกับผู้วิจัยเป็นการดีที่สุด

โดยในครั้งแรกที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์ในงานพิธีเลี้ยงครูและพืชนผีที่ร่างทรง
 จัดขึ้นนั้นในชุมชน ผู้วิจัยยังมิได้เข้าร่วมกิจกรรมที่กลุ่มเป้าหมายกำลังกระทำอยู่ ผู้วิจัยไปใน
 ฐานะของคนในชุมชนที่สนใจในกิจกรรมที่กลุ่มเป้าหมายกำลังกระทำอยู่ และได้ขออนุญาตกับ
 ญาติพี่น้องของร่างทรงเพื่อขอเข้าไปในบริเวณที่มีกิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยก็ได้รับการเชิญให้เข้าไปได้
 โดยสะดวก เพราะเป็นงานแบบเปิด ที่คนในชุมชนสามารถเข้ามาดู หรือมาพบปะพูดคุยกับเจ้า
 ได้อย่างสะดวก โดยไม่เปิดเผยวัตถุประสงค์ในการที่เข้ามาสังเกตการณ์ เพื่อจะนำสิ่งที่ได้พบมา

ใช้เป็นข้อมูลในการสนทนากับของร่างทรงที่เป็นกรณีศึกษา ผู้ให้บริการ รวมไปถึงกำลังของเจ้าผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ใช้วิธีการศึกษาสภาพทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย เช่น กิจกรรมในบริเวณงาน บทบาทของร่างทรงเมื่ออยู่ในพิธีทั้งที่เจ้าเข้าทรงแล้วและยังไม่ได้เข้าทรง ความสัมพันธ์ระหว่างร่างทรงกับผู้ให้บริการ บุคคลที่เกี่ยวข้องในงานพิธีที่มีส่วนช่วยเหลือใน โดยการใช้การสังเกต แต่ไม่ได้จดบันทึกหรือถ่ายภาพภายในงาน เพราะจะเป็นจุดสนใจจากกลุ่มเป้าหมายและบุคคลที่มาในงาน ผู้วิจัยใช้การพูดคุยทักทายกับคนในชุมชนที่ผู้วิจัยรู้จักภายในบริเวณงานและหมั่นสอบถามเพื่อให้ทราบว่าใครคือใครที่อยู่ภายในบริเวณงานและกิจกรรมที่กำลัง

2.3 คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นกรณีศึกษา ภายหลังที่ผู้วิจัยมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมายแล้ว ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ที่จะมาเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีความเกี่ยวข้อง การที่การทรงเจ้าจะยังคงมีอยู่ในชุมชนนี้ต่อไป โดยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น 2 กลุ่มคือ

2.3.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไปในชุมชน ซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและบริบทของชุมชน ได้แก่ ผู้นำของชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่ วัยรุ่นทั้งหญิงและชาย รวม 15 คน

2.3.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 ร่างทรง จำนวน 5 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้มารับบริการจากเจ้า จำนวน 5 คน

หลังจากคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลได้แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสร้างความสัมพันธ์เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกับกลุ่มที่ 1 โดยผู้วิจัยได้ฝากตัวเป็น “กำลัง” หรือ ผู้อำนวยการความสะดวกแก่เจ้าเป็นการชั่วคราว ให้กับร่างทรงโดยการติดตามไปยังที่ต่าง ๆ ที่ร่างทรงไปยังทั้งในชุมชนและนอกชุมชนตามแต่โอกาส ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีทรงเจ้าของร่างทรงที่ร่างทรงปฏิบัติ ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยก็ได้เห็นพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มที่ 2 ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนไปด้วยในตัว ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นข้อคำถามในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายต่อไปอีกด้วย

2.4 การติดต่อผู้ให้สัมภาษณ์ สำหรับผู้ให้ข้อมูลทั่วไปนั้น ผู้วิจัยไม่ได้เปิดเผยกับผู้ให้ข้อมูลทั่วไปของชุมชนว่า จะทำการวิจัยในเรื่องการดำรงอยู่ของการทรงเจ้าที่มีในชุมชน เพียงแต่ขอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในเรื่องทั่วไปเท่านั้น แต่จะเกริ่นบ้างเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการวิจัยเพียงเล็กน้อยเท่านั้น สำหรับการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นร่างทรงและผู้มารับบริการจากเจ้า ผู้วิจัยได้สอบถามจากญาติผู้ใหญ่ของผู้วิจัยรวมทั้งผู้อาวุโสท่านอื่น ๆ เพื่อสอบถามในเบื้องต้นเกี่ยวกับจำนวนของร่างทรงที่มีในชุมชน ทั้งที่ยังมีชีวิตและที่ได้ล่วงลับ

ไปแล้ว จากนั้นผู้วิจัยได้ขอให้ผู้อาวุโสซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ของผู้วิจัยพาผู้วิจัยไปพบกับร่างทรงที่เป็นร่างทรงของผีเจ้าบ้าน ร่างทรงของผีขุนน้ำ ร่างทรงของผีปู่ย่าและร่างทรงของผีเจ้านายที่มีในชุมชนเพื่อเป็นการแนะนำตัว แจ้งให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยในวันต่อไป โดยผู้วิจัยเดินทางมาพบด้วยตัวเองและขอสัมภาษณ์ตามเวลาที่ผู้ให้ข้อมูลหลักว่าง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นช่วงสายๆ หลังจากเสร็จภาระกิจประจำวันในตอนเช้าและไม่มีกิจกรรมอย่างอื่นต้องทำการสัมภาษณ์ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง ต่อครั้งต่อวัน เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลหลักมีความสุขและสนุกกับการเล่าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้ผู้วิจัยได้ฟัง

3. วิธีการเก็บข้อมูลในภาคสนาม

ในการศึกษครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังนี้

3.1 การสังเกต

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกต 2 แบบ มาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.1.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยใช้ในช่วงแรกๆ ของการเข้าพื้นที่ เนื่องจากยังไม่สนิทและยังไม่ได้เข้าพื้นที่อย่างเป็นทางการ ในการสังเกตครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตามไปสังเกตการณ์และร่วมกิจกรรมกับกลุ่มร่างทรงโดยสังเกตอยู่วนนอกจากการสังเกตพบว่าการทำกิจกรรมของร่างทรงมีรูปแบบที่เป็นไปตามองค์เจ้าที่ร่างทรงนับถือและเป็นร่างทรงให้ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลต่างๆเหล่านี้มาทำเป็นกรอบการศึกษาวิจัยและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกต่อไป

3.1.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม หรือการสังเกตภาคสนามเป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยมีโอกาสติดตามไปร่วมพิธีกรรมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบนี้ในช่วงต่อจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม กล่าวคือหลังจากได้เข้าร่วมพิธีกรรมกับชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้แนะนำตัวและสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายภายในบ้านเพื่อสังเกตและร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น ผู้วิจัยร่วมเป็น “ก่าลิง” หรือผู้อำนวยความสะดวกแก่เจ้าให้กับร่างทรงบางคน ร่วมจัดเตรียมอุปกรณ์การทรงเจ้าให้ร่างทรง ช่วยเป็นธุระซื้อสิ่งของตามที่เจ้าของร่างทรงต้องการ และเมื่อเจ้าได้ขอให้ผู้วิจัยพาไปร่วมงานทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด ผู้วิจัยก็อาสาพาไปตามที่เจ้าขอ และมีบางครั้งครอบครัวของผู้วิจัยก็อาสาพาทั้งเจ้าทั้งร่างทรงไปร่วมงานพิธีเลี้ยงครูหรืองานเช่นสรงนุชาครูประจำปีที่ร่างทรงที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้รับการช่วยเหลือ (เชิญ) ให้ไปร่วมงานดังกล่าวด้วย และพร้อมกับผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการไปด้วย ทำให้ผู้วิจัยได้รู้ถึงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาระหน้าที่ต่างๆ ของร่างทรง กิจกรรมการ

ทรงเจ้าและการได้เข้าร่วมพิธีทรงเจ้าทั้งของร่างทรง รวมไปถึงการที่ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของร่างทรงบางรายเพื่อให้ผู้รับบริการจากเจ้าได้รับความสะดวกที่จะรับบริการจากเจ้าได้มากขึ้น ตลอดจนถึงความเชื่อและพฤติกรรมผู้มารับบริการจากเจ้าไปด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะนำมาตรวจสอบและวิเคราะห์ต่อไป

3.2 การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยเตรียมคำถามไว้เป็นแนวคำถามไว้สำหรับการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า และใช้การสัมภาษณ์ 2 แบบ ดังนี้

3.2.1 การสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ ผู้วิจัยใช้แนวคำถามนี้กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลทั่วไปซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่ วัยรุ่น หญิงและชาย จำนวน 15 คน โดยผู้วิจัยสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลที่เป็นบริบทของชุมชน แล้วจึงนำข้อมูลมาตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง

3.2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยใช้แนวคำถามนี้กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 10 คน โดยคำถามนั้นเกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นร่างทรง โดยเริ่มจากประวัติ เหตุที่ทำให้ยอมรับเป็นร่างทรง ประเภทของเจ้า การปฏิบัติตนหรือการปรับตัวภายหลังจากยอมรับเป็นร่างทรง หน้าที่หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทรงเจ้า โอกาสในการประกอบพิธีทรงเจ้าและการร่วมพิธีทรงเจ้า ตลอดจนการให้บริการแก่ผู้มารับบริการจากเจ้าและผลตอบแทนที่ได้รับจากการให้บริการแก่ผู้มารับบริการจากเจ้า ส่วนคำถามที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ใช้บริการนั้น เริ่มจากประวัติ ความเชื่อที่มีต่อเจ้า และการทรงเจ้า การเข้ามาเกี่ยวข้องกับร่างทรงและพิธีทรงเจ้า การเข้ารับบริการของผู้มารับบริการ โอกาสในการร่วมพิธีทรงเจ้า และผลตอบแทนที่ได้รับจากความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับเจ้า ร่างทรง หรือพิธีทรงเจ้า โดยผู้วิจัยได้ให้ผู้ให้ข้อมูลเล่าประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องทั้งในแง่ทัศนคติ ความเชื่อในเรื่องเจ้าและการเข้ามาเกี่ยวข้องการทรงเจ้า ทั้งที่มีในอดีตและปัจจุบันในชุมชน โดยการสัมภาษณ์ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

3.3 การบันทึกข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหลักในการวิจัยและเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลและทำการบันทึกเองทั้งสิ้น หลังจากเก็บข้อมูลได้แล้วผู้วิจัยได้ทำการบันทึกเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลไว้วิเคราะห์และบรรยายต่อไป โดยขั้นตอนการบันทึกมี ดังนี้

ช่วงการสร้างความสัมพันธ์ ผู้วิจัยได้ถือโอกาสเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน และข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มเป้าหมาย โดยการขออนุญาตบันทึกเทปกับผู้ให้ข้อมูล ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีหลังจากนั้นผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้นำมาลงบันทึกไว้ในสมุดบันทึก และนำ

ข้อมูลที่ได้จากการบันทึกแบ่งออกเป็นประเด็นตามที่เกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชน ซึ่งการบันทึกทุกครั้งผู้วิจัยจะไม่ทิ้งเวลาไว้นานเกิน 24 ชั่วโมง เนื่องจากจะทำให้ผู้วิจัยลืมข้อมูลและอาจผิดพลาดได้

ช่วงสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การบันทึกช่วงนี้ผู้วิจัยได้นำเครื่องบันทึกเสียงมาช่วยในการบันทึก เนื่องจากข้อมูลในช่วงนี้มีรายละเอียดมาก เพื่อมิให้เกิดการติดขัดในระหว่างสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจึงขออนุญาตกับผู้ให้ข้อมูลในการบันทึกเทปซึ่งผู้ให้ข้อมูลก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี หลังจากบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียงแล้วผู้วิจัยได้ทำการถอดเทปบันทึกเป็นฉบับสมบูรณ์ลงสมุดบันทึกเก็บข้อมูลอีกครั้ง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งข้อมูลที่ได้จากการบันทึกออกเป็นประเด็นตามข้อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อความสะดวกในการเรียบเรียงต่อไป

4. การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูล โดยทำการตรวจสอบ 2 เรื่อง ดังนี้

1. ข้อมูลที่ได้มีเพียงพอกับการตอบคำถามงานวิจัยหรือไม่ ถ้ายังไม่พอผู้วิจัยจะต้องมาตรวจสอบว่าควรจะไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเรื่องอะไร จากใคร เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลในการศึกษาต่อไป

2. ข้อมูลที่ได้มีข้อเท็จจริงอย่างไร ในการตรวจสอบนี้ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบไปด้วย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังทำการตรวจสอบข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์กันเองด้วย แต่วิธีนี้จะใช้ได้กับข้อมูลทั่วไปและในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม แต่สำหรับข้อมูลแบบเจาะลึก เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดหรือความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยไม่สามารถตรวจสอบได้ แต่จะนำไปใช้วิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากข้อมูลดิบที่เก็บรวบรวมมาจากผู้ให้ข้อมูล ทั่วไปและผู้ให้ข้อมูลหลักโดยมีการวิเคราะห์ตลอดเวลาที่เก็บข้อมูล

ส่วนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ในเบื้องต้นมาแล้ว โดยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลทั้งหมดลงตารางก่อน แล้วนำมาข้อมูลวิเคราะห์และตีความตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีของการวิจัยอีกครั้งก่อนนำเสนอเป็นรายงานการวิจัยแบบบรรยายต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved